

Monika Banaś

SZWEDZKA REEMIGRACJA ZE STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI PRZEŁOMU WIEKÓW XIX I XX – ZARYS OGÓLNYCH TENDENCJI

Masowa emigracja z Królestwa Szwecji do Stanów Zjednoczonych trwała od początku 1875 roku do lat 30-tych XX wieku – taką cezurę przyjmuje się w większości prac naukowych dotyczących szwedzkiego wychodźstwa¹. W tym przedziale czasowym wyemigrowało ponad 1,3 miliona osób, powróciło zaś ok. 200 tysięcy.

Dane liczbowe dotyczące zarówno wychodźstwa zaoceanicznego do USA, jak i powrotu do Szwecji nie są jednolite, stąd tym samym biorą się pewne nieścisłości i rozbieżności, jeśli idzie o szwedzką statystykę migracyjną. Powodów jest kilka, z których przede wszystkim jeden – niejednolity sposób rejestracji głównie wychodźców – leży u podstaw tej „dezinformacji”. Wspomniane rozbieżności nie wpływają jednak na uzmysłowienie sobie skali zjawiska, określanego w szwedzkiej historiografii mianem masowej emigracji za chlebem².

Pośród osób opuszczających Szwecję trzon stanowili chłopci, początkowo emigrujący całymi rodzinami, później (po 1880 roku) samotnie podejmujący wychodźstwo. Wśród jednostek indywidualnie emigrujących znajdował się również duży odsetek proletariatu miejskiego, którego korzenie sięgały szwedzkiej wsi³.

---

¹ U. Beijbom, *Mot löftets land. Den svenska utvandringen*, Stockholm 1995; H. Norman, H. Runblom, *Amerika – emigrationen i källorna belysning*, Uddevalla 1980, s. 185.; L. G. Tedebrand, *Those who returned: Remigration from America to Sweden*, [w:] *Perspectives on Swedish Immigration*, red. N. Hasselmo, Duluth 1978, s. 98.

² U. Beijbom, *Uppbrott från stenriket. Utvandring från Kronoberg och kronobergare bortom haven*, Växjö 2000; A.-S. Kälve mark Olander, *Reaktionen mot utvandringen. Emigrationsfrågan i svensk debatt och politik 1901-1904*, Uppsala 1972; F. Nilsson, *Emigrationen från Stockholm till Nordamerika 1880-1893. En studie i urban utvandring*, Stockholm 1970.

³ Zdecydowaną większość proletariatu miejskiego stanowiły osoby pochodzące z regionów agrarnych – zanim zdecydowały się na wychodźstwo do USA, emigrowały do szwedzkich miast. Był to przypadek tak zwanej dwustopniowej emigracji.

Według L. G. Tedebranda, badacza zajmującego się analizą zjawiska re-emigracji, do Szwecji powróciło około 18% emigrantów, co odpowiadało wspomnianym wyżej dwustu tysiącom osób⁴.

Na tle reemigracji europejskiej – o podobnym chłopskim charakterze – szwedzka prezentuje się następująco:

lata 1908-1931:

Szwedzi	200 000	Grecy	197 000
Włosi	1 241 000	Niemcy	161 000
Polacy	339 000	Węgrzy	156 000
Anglicy	208 000	Słowacy	132 000
Rosjanie	115 000		

Źródło: *Annual Report of the Commissioner General of Immigration, Fiscal Year Ended June 30, 1931 (Washington D.C. U.S. Department of Labor, 1931).*

Trzon reemigrantów tworzyły nie osoby przenoszące się za ocean całymi rodzinami lecz ci, którzy samodzielnie, w pojedynkę podejmowali wychodźstwo. Trudno bowiem było powrócić np. sześciuosobowej rodzinie, dla której zakup samych biletów na statek stanowił wydatek przekraczający wielkość rodzinnego, kilkumiesięcznego, budżetu. Dla samodzielnej jednostki cel ten był łatwiejszy do osiągnięcia.

Przyczyna reemigracji. Reemigracja w liczbach

Problemem, który pojawia się jako pierwszy jest powód reemigracji. Dlaczego część wychodźców zdecydowała się na powrót ze Stanów Zjednoczonych do rodzinnej Szwecji, skoro ta nie była w stanie ich (dosłownie) wyżywić? W świetle badań wokół szeroko pojętego szwedzkiego ruchu migracyjnego wyodrębnić się dają trzy grupy przyczyn:

- pierwsza z nich związana jest z celem emigracji – czy została ona podjęta okresowo czy bezterminowo. Należy zwrócić uwagę na tę część emigrantów – głównie chłoptwo – która udała się za ocean z myślą o kumulacji kapitału i zainwestowaniu go w Szwecji. Zakup ziemi, bydła, remont gospodarstwa – to były główne cele wyjazdu;
- drugi zespół przyczyn reemigracji określany jest jako następstwo niemożności dostosowania się do realiów nowego świata. Z przyczyn psychologicznych i socjologicznych pewne jednostki nie potrafiły zaakceptować wymogów amerykańskiego rynku pracy i stylu życia. Zbyt agresywna konkurencja i rywalizacja wśród imigrantów okazały się przeszkodą nie do pokonania dla wielu Szwedów.
- trzecia grupa przyczyn, wynikała z warunków socjo-ekonomicznych, charakterystycznych dla szwedzkiej i amerykańskiej gospodarki lat dziewięćdziesiątych XIX

⁴ L. G. Tedebrand, *Those who returned...*

wieku. Recesja na rynku amerykańskim przy jednocześnie relatywnie dobrze prosperującej szwedzkiej gospodarce działały odpowiednio wypychająco i przyciągająco. Czterdzieści lat później, kryzys gospodarczy z lat 1930-1933 spowodował w Stanach Zjednoczonych dramatyczny wzrost bezrobocia; odsetek ludzi bez pracy był dużo większy niż w Szwecji, co skłoniło wielu emigrantów do powrotu do ojczyzny.

Tak jak w dekadzie 1880-1890 co siedemnasty szwedzki emigrant wracał do kraju pochodzenia, tak w latach dwudziestych XX wieku już co trzeci. Kulminacyjnym punktem dla reemigracji był rok 1918, w którym do Szwecji powróciło więcej osób niż wyjechało.

Poniższe zestawienie ukazuje liczbę emigrantów i reemigrantów z lat 1881-1930:

Tabela 1. Migracje szwedzkich obywateli do USA wraz z odsetkiem reemigrantów w latach 1881-1930

lata	emigracja	reemigracja	procent reemigrantów spośród emigrantów
1881-1890	324 285	18 766	5,8%
1891-1900	200 524	47 138	23,5%
1901-1910	219 249	44 029	20,1%
1911-1920	81 537	37 153	45,6%
1921-1930	91 932	27 474	29,9%
Łącznie	917 527	174 560	19,0%

Źródło: Bidrag till Sveriges officiella statistik, Serie A; Sveriges officiella statistik, Ut-och invandring.

Fale reemigracji zmieniały swoje natężenie zgodnie z koniunkturą obu omawianych krajów. Jednak – jak na regułę przystało – tak i tutaj pojawiły się wyjątki, a mianowicie lata 1887-1890, w których amerykańska gospodarka miała się dobrze, a mimo to reemigracja trwała. Być może w tym przypadku wchodziły w grę tak zwane *zachowania postrecesyjne* członków społeczeństwa przyjmującego, które obciążone wspomnieniami o trudnych czasach, niechętnie widziało obcych.

Lata recesji 1884, 1893-1894, 1904 oraz 1908 charakteryzowały się wysokim odsetkiem reemigrantów. Wspomniany rok 1894 zasłynął jako apogeum powrotu do Szwecji – 70%, tych, którzy wyjechali do Stanów Zjednoczonych w poszukiwaniu pracy dwa lata wcześniej. Co ciekawe, zdecydowaną większość powracających stanowili mężczyźni, a nie kobiety, które akurat w tym przedziale czasowym podejmowały wychodźstwo do USA równie chętnie. Wysoka skłonność reemigracyjna wśród mężczyzn tłumaczona może być specyfiką sektora zatrudnienia: mężczyźni podejmowali pracę w przemyśle, a więc gałęzi gospodarki najbardziej wrażliwej na zmiany cykli koniunkturalnych; kobiety – zatrudnione głównie jako służba domowa, były mniej narażone na utratę posady. Brak gospodarczej stabilizacji na amerykańskim rynku w przedostatniej dekadzie XIX wieku sprawił więc, że trzy z czterech powracających osób to mężczyźni. Ich odsetek w całości procesu reemigracji wynosił ponad 64%⁵.

⁵ L. G. Tedebrand, *Those who returned...*; H. Norman, H. Runblom, *Amerika – emigrationen i källornas helysning*, Uddevalla 1980, s. 183.

Dystrybucja regionalna

Proces powrotu jednostki do ojczyzny zdeterminowany był czynnikami ekonomicznymi, socjologicznymi i psychologicznymi. Jak zostało już wspomniane, częściej wracali mężczyźni, po relatywnie krótkim – zwykle dwuletnim pobycie w Stanach Zjednoczonych. W procesie reemigracji dają się wyróżnić dwa schematy powrotu, odpowiadające dwóm odmiennym typom zbiorowości: wiejskiej i miejskiej. Zdaniem L. G. Tedebranda chłopi powracali do swoich domów, wiosek, regionów rolniczych z których pochodzili, mimo tego, że za oceanem pracowali w przemyśle, w miastach lub blisko takich skupisk⁶. Wróciwszy, osiedlali się ponownie na wsi, w regionach rolniczych, słabo uprzemysłowionych, o niskim tempie rozwoju. Dlaczego? Po części zachowanie takie wynikało z tradycji, „tam gdzie moje korzenie, tam i ja” – mawiali chłopi⁷. Ponadto emigrowano z zamiarem powrotu i to dokładnie w miejsce pochodzenia, nawet jeśli wychodźstwo zaoceaniczne poprzedzała czasowa emigracja wewnętrzna ze wsi do miasta.

Nieco inaczej, jeśli chodzi o reemigrację, przedstawiała się sytuacja mieszkańców miast. Ci powracali mniej licznie niż chłopi. Harald Runblom w studium dotyczącym postaw reemigracyjnych szwedzkich wychodźców zaznaczył odmiennosć zachowań mieszkańców miast i regionów wiejskich. Odrębność postrzegania najbliższego otoczenia (podyktowana tradycją, wychowaniem, obyczajami) powodowała, że odsetek osób uczestniczących w wychodźstwie do Stanów Zjednoczonych a wywodzących się ze szwedzkich miast był stosunkowo niewielki⁸. Proletariat miejski ulegał mniejszym nastrojom zarówno emigracyjnym jak i reemigracyjnym⁹. Podobne wnioski sformułował Lars-Göran Tedebrand w artykule *Those who returned: Remigration from America to Sweden*, w którym podkreślił różnice w proporcjach liczbowych reemigrantów¹⁰.

Tabela 2. Emigracja i reemigracja mieszkańców szwedzkich miast z lat 1881-1930

Lata	mieszkańcy miast jako % całości populacji	emigracja %	reemigracja %
1881-1885	16,3	14	21,8
1886-1890	18,1	17,9	20,6
1891-1895	19,4	22,7	19,1
1896-1900	20,9	20,3	24,1

⁶ L. G. Tedebrand, *De som vände hem. Återinvandringen från Norramerika till Sverige före första världskriget*, Uppsala 1973.

⁷ H. Runblom, *Migranterna och hemlandet*, [w:] *Hembygden och världen. Festskrift till Ulf Beijbom*, red. L. Olsson, S. Akerman, Vaxjo 2002, s. 359-371.

⁸ Ibidem, s. 360.

⁹ Chodzi tutaj o osoby urodzone i zamieszkałe w miastach, a nie osoby, które przed wyjazdem do Stanów Zjednoczonych podjęły emigrację wewnętrzną do ośrodków miejskich – co często miało miejsce w przypadku ludności wiejskiej.

¹⁰ L. G. Tedebrand, *Those who returned...*, s. 97.

1901-1905	22,3	20,2	21,4
1906-1910	24,3	21,1	21,6
1921-1925	30,5	27,3	24,8
1926-1930	31,8	30,6	30,6

Źródło: Bidrag till Sveriges officiella statistik, serie A: Sveriges officiella statistik, Ut-och invandring: Historisk statistik för Sverige, vol. 1, tabela A:4.

Jakkolwiek reemigracja agrarna wiązała się – w przeważającej liczbie przypadków – z poprawą kondycji finansowej gospodarstw, tak reemigracja miejska uchodzi za „konserwatywną”. Konserwatywną w znaczeniu *statyczną*, czyli taką, która nie wniosła żadnych poważnych zmian w położeniu socjo-ekonomicznym wychodźców. Analiza przypadków osób powracających zawarta w *Stadsflyttare: Industrialisering, migration och social mobilitet* [...] ¹¹ pozwoliła autorom na sformułowanie wniosku, że 90% miejskich reemigrantów nie zmieniło swojego położenia w strukturach socjo-ekonomicznych, zarówno podczas pobytu w Stanach Zjednoczonych, jak i po powrocie do Szwecji. Podobne spostrzeżenia zawarte zostały przez H. Normana i H. Runbloma w opracowaniu dotyczącym wychodźstwa i powrotu mieszkańców regionu Långasjö – mimo swojego agrarnego charakteru, reemigracja ta cechowała się statyką położenia socjo-ekonomicznego autochtonów ¹². Kwestię powyższą ilustrują dane zawarte w tabeli 3.

Tabela 3. Sektor prac wykonywanych przez mieszkańców Långasjö w latach 1865-1955

sektor pracy	liczba osób przed wyjazdem do Stanów Zjednoczonych	w Stanach Zjednoczonych	po powrocie do Szwecji
rolnictwo	145	14	114
leśnictwo	-	15	2
kolej torowa	4	81	1
stolarzka	6	12	14
inne rzemiosła	3	-	2
handel detaliczny	4	-	6
kamieniarsztwo	4	-	2
Górnictwo	-	22	-
Przemysł	-	6	-

Źródło: *En Smålandssocken emigrerar*, 1967, s. 814.

Jak wynika z analizy danych zawartych w tabeli 3, zaledwie 14 rolników trudniło się tym samym zajęciem w Stanach Zjednoczonych, co w Szwecji; na uwagę zasługuje również fakt, że tylko nieliczni po powrocie zmienili sektor zatrudnienia. Praca w kopalniach czy przy budowie kolei żelaznej skupiała pokaźną liczbę szwedzkich emigrantów, którzy wróciwszy do ojczyzny porzucali zarobkowanie typowe dla warunków amerykańskich i stawali się ponownie rolnikami. Tendencja owa, przedstawiona tutaj na przykładzie regionu Långasjö, typowa była dla większości szwedzkich reemigrantów. Jest ona o tyle zrozumiała, że wychodźcy agrarni podejmowali emigrację w ściśle określonym celu – wyraźnie zdefinio-

¹¹ B. Kronborg, T. Nilsson, *Stadsflyttare: Industrialisering, migration och social mobilitet med utgångspunkt från Halmstad, 1870-1910*, „Studia Historica Upsaliensia” 1975, s. 158.

¹² H. Norman, H. Runblom, op. cit., s. 185.

wanym i wyobrażonym – którym najczęściej było dofinansowanie gospodarstwa lub nabycie ziemi.

Kapitał

W literaturze przedmiotu w dalszym ciągu istnieje niedobór prac naukowych podejmujących kwestie ekonomicznych skutków reemigracji dla poszczególnych regionów Szwecji¹³. Poza nielicznymi i raczej ogólnymi ujęciami tego tematu nie spotykamy gruntownych analiz dotyczących zmian lokalnych zbiorowości pod wpływem dostarczonego kapitału¹⁴.

Tabela umieszczona poniżej zawiera dane finansowe dotyczące kapitału zakumulowanego na emigracji przez mieszkańców Långasjö – miejscowości położonej na południu Szwecji. Informacje pochodzą z ankiety przeprowadzonej anonimowo w 1961 roku wśród mieszkańców, którzy spędzili kilka lat na emigracji w Stanach Zjednoczonych. Badana grupa obejmowała 60 osób.

Tabela 4. Kapitał sprowadzony do Långasjö przez reemigrantów w latach 1899-1937.

lata spędzone w USA	kwota przesłana do domu (SEK)	kwota przywieziona do domu (SEK)	suma (SEK)	spożytkowanie
1902-1911	-	8 000	8 000	zakup ziemi
1904-1910	3 700	3 000	6 700	zakup ziemi
1905-1916	3 000	3 000	6 000	zakup ziemi
1907-1913	2 000	4 000	6 000	zakup ziemi
1908-1911	300	-	300	lokata bankowa
1910-1915	1 100	12 000	13 100	zakup ziemi
1911-1932	10 000	50 000	60 000	lokata bankowa
1911-1914	5 000	-	5 000	zakup ziemi
1911-1921	12 000	9 000	21 000	lokata bankowa
1911-1921		25 000	25 000	zakup ziemi + lokata bankowa
1923-1930	7 300	5 500	12 800	zakup ziemi
1925-1932	5 000	1 000	6 000	zakup ziemi
1927-1937	15 000	2 000	17 000	zakup domu
1927-1934	8 000	-	8 000	zakup ziemi
?	4 000	4 000	8 000	zakup domu
?	-	6 000	6 000	remont gospodarstwa
?	600	2 000	2 600	lokata bankowa
-1908	300	7 000	7 300	zakup ziemi
1911-1915	-	4 000	4 000	zakup ziemi
-1908	-	8 000	8 000	zakup ziemi
?	-	5 000	5 000	zakup ziemi
1924-1927	5 100	3 060	8 160	zakup ziemi
1899-1901	-	35 000	35 000	założenie własnej firmy
korony szwedzkie	82 400	196 560	278 960	

Źródło: H. Norman, H. Runblom, *Amerika – emigrationen i källorna belysning*, Uddevalla 1980, s. 186.

¹³ H. Lindblad, *När Sverige fick tillväxt. Det forskarna inte såg, [w:] Tur och retur Amerika. Utvandrare som förändrade Sverige*, red. I. Henricson, H. Lindblad, Stockholm 1995, s. 215.

¹⁴ L. Ljungmark, *On Emigration, Social Mobility and the Transfer of Capital*, "The Swedish – American Historical Quarterly", vol. XLI, July 1990, nr 3, s. 159.

Jak łatwo zauważyć, zdecydowana większość powracających zainwestowała zgromadzony (amerykański) kapitał w zakup ziemi. Tylko niewielu zdecydowało się na lokatę bankową, zapewne dlatego, że mogli sobie na to pozwolić z braku pilniejszych potrzeb.

Jakkolwiek nie jedyne, to właśnie to zestawienie – jedno z najbardziej wiarygodnych, ukazuje potencjał ekonomiczny reemigrantów. Na przykładzie 60-osobowej grupy, przebywającej łącznie w Stanach Zjednoczonych w okresie 1899-1937 można ocenić tempo akumulacji środków finansowych oraz skalę tego zjawiska. Okazuje się, że w przeciągu niecałych 40 lat wielkość zainwestowanego kapitału pochodzącego z Ameryki w regionie Långasjö wyniosła w zaokrągleniu 280 000 koron szwedzkich. Przyjmując średnią wartość waluty amerykańskiej z 1915 roku (1\$ = 3,86 SEK) otrzymujemy ponad 72 500 dolarów¹⁵.

Podobna w charakterze reemigracja z miejscowości Algustrum na wyspie Öland, spowodowała napływ 400 000 szwedzkich koron w okresie 1840-1930, które przeznaczone zostały na rozwój gospodarstw rolnych i lokalnego przemysłu rybnego¹⁶. Według danych zawartych w rządowym Raporcie Emigracyjnym (*Emigrationutredningen*) obejmującym lata 1899-1907, wartość pieniężnych przekazów pocztowych, przesyłanych do Szwecji ze Stanów Zjednoczonych wyniosła 95 milionów koron¹⁷. Co ciekawe, suma ta trzykrotnie przekraczała wielkość szwedzkiego eksportu do USA. Ten sam raport podaje dalej, że wartość wywiezionego kapitału szacowano na 16 milionów koron. Bilans netto wyniósł więc 79 milionów koron szwedzkich.

Wybitny badacz historii szwedzkiej migracji do Stanów Zjednoczonych, wspomniany L. Ljungmark, przytacza w opracowaniu na temat szwedzkiej reemigracji sumę 362 milionów koron przesłanych ze Stanów Zjednoczonych w latach 1887-1930. Zgodnie z danymi zawartymi w dokumencie państwowym, na który Ljungmark się powołuje, w przeciwnym kierunku przetransferowano 52 miliony koron¹⁸.

Erik Dahmén w pracy zatytułowanej *Rozwój przemysłu w Szwecji w latach 1919-1939* podkreśla, że trudne jest określenie stopnia, w jakim wypracowany przez reemigrantów kapitał, przyczynił się do rozwoju poszczególnych regionów¹⁹. Zdaniem Dahména bardziej uzasadnione jest pytanie o innowacje, pomysły, idee przywiezione zza oceanu oraz ich wpływ na rozwój gospodarczy regionów, a w efekcie całego kraju. Można bowiem domniemywać, że impulsy pochodzące ze Stanów Zjednoczonych, dotyczące przedsiębiorczości, modernizacji produkcji, sposobów gospodarowania, świadczenia usług znalazły odbicie w praktyce.

---

¹⁵ *Priser och konsumtion: kronans värde över tiden med hänsyn till konsumentprisernas utveckling*, [w:] *SCB Avdelningen för Ekonomisk statistik, Programmet för Priser*, Stockholm 2002, s. 4.

¹⁶ M. H. Hong, *Ölänningar över haven. Utvandring från Öland 1840-1930; bakgrund, förlopp, effekter*, Uppsala 1986, s. 105-106.

¹⁷ L. Ljungmark, *On Emigration, Social Mobility and the Transfer of Capital*, "The Swedish – American Historical Quarterly", vol. XLI, July 1990, nr 3, s. 161.

¹⁸ *Ibidem*, s. 161.

¹⁹ E. Dahmén, *Svensk industriell företagarverksamhet*, Stockholm 1950.

Stanowisko to podzielają H. Lindblad oraz I. Henriksson uważając, że wzmożony ruch migracyjny i reemigracyjny, obejmujący nie tylko Stany Zjednoczone, ale także kraje europejskie, stanowił proces przenoszenia – obok wartości materialnych – przepływ pierwiastka pozamaterialnego²⁰. Mimo tych wyraźnych sugestii ze strony niektórych badaczy szwedzkiego procesu emigracyjnego oraz reemigracyjnego, zjawisko transferu myśli (społeczno-politycznej, technologicznej) oraz kapitału przez reemigrantów przełomu wieków XIX i XX pozostaje w dalszym ciągu w znacznym stopniu nieopisane.

Proces szwedzkiej reemigracji z jej wymiarami: szczególnie ekonomicznym i politycznym, słabiej społecznym jest więc obszarem dostarczającym wielu pytań, pozostawionych – jak do tej pory – bez odpowiedzi w szwedzkiej literaturze przedmiotu.

---

²⁰ *Tur och retur Amerika. Utvandrare som förändrade Sverige*, red. I. Henricson, H. Lindblad, Stockholm 1995.